

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ВИМОГА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

HEALTH-SAVING COMPETENCE OF THE MANAGER OF A GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTION AS A REQUIREMENT OF MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT

У статті схарактеризовано здоров'язберезувальну компетентність керівника закладу загальної середньої освіти та зроблено спробу довести її вагомість з позицій сучасного освітнього менеджменту. Відповідно до мети професійної діяльності, серед трудових функцій керівника закладу загальної середньої освіти визначено «організацію безпечного і здорового освітнього середовища», яка, в свою чергу, потребує сформованості у нього здоров'язберезувальної компетентності. Представлено розуміння вітчизняними науковцями здоров'язберезувальної діяльності, яка є невід'ємною складовою управлінсько-педагогічної діяльності керівника закладу загальної середньої освіти. Зауважено, що ефективність такої діяльності потребує сформованої у керівника належного рівня здоров'язберезувальної компетентності. Розглянуто сутність поняття «професійна компетентність» в межах освітнього менеджменту та на цій основі запропоновано визначення професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти як сукупності знань, умінь, навичок, цінностей, особистих якостей та управлінських здібностей, які забезпечують ефективне керівництво закладом освіти і досягнення його стратегічних цілей. Враховуючи вимоги чинного законодавства, напрацювання вітчизняних наукових студій, здоров'язберезувальну компетентність автори трактують як здатність керівника закладу загальної середньої освіти створювати умови для збереження й зміцнення здоров'я усіх учасників освітнього процесу шляхом впровадження відповідних стратегій управління, профілактичних заходів, організації безпечного і здорового освітнього середовища, підтримки культури здоров'я у колективі. Акцентовано увагу на тому, що здоров'язберезувальна компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти і важливою вимогою сучасного освітнього менеджменту, орієнтованого на людину та її благополуччя.

Ключові слова: керівник закладу загальної середньої освіти, здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язберезувальна діяльність, здоров'язберезувальна компетент-

ність керівника закладу загальної середньої освіти, освітній менеджмент.

The author of the article has characterized the health-saving competence of the manager of a general secondary educational institution and made an attempt to prove its importance from the standpoint of modern educational management. In accordance with the purpose of professional activity, the labor functions of the manager of a general secondary educational institution include "organization of a safe and healthy educational environment", which, in its turn, requires the formation of health-saving competence. The article presents the understanding of health-preserving activities by national scientists, which is an integral part of the managerial and pedagogical activities of the manager of a general secondary educational institution. It has been noted that the effectiveness of such activities requires the manager to have an appropriate level of health-saving competence. The author has considered the essence of the concept of "professional competence" within the framework of educational management and, on this basis, has proposed a definition of professional competence of the manager of a general secondary educational institution as a set of knowledge, skills, abilities, values, personal qualities and managerial abilities that ensure effective management of an educational institution and achievement of its strategic goals. Taking into account the requirements of the current legislation, the developments of national scientific research, the authors interpret health-saving competence as the ability of the head of a general secondary education institution to create conditions for preserving and strengthening the health of all participants in the educational process by implementing appropriate management strategies, preventive measures, organizing a safe and healthy educational environment, and supporting a culture of health in the team. It has been emphasized that health-saving competence is an integral part of the professional competence of the manager of a general secondary educational institution and an important requirement of modern educational management focused on people and their well-being.

Key words: manager of a general secondary educational institution, health, healthy lifestyle, health-preserving activities, health-preserving competence of a manager of a general secondary educational institution, educational management.

УДК 613/614:005.336.2:373.091.113:
[37.07:005.951:316.4.051]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.33>

Качур Б.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки, психології
та освітнього менеджменту
Закарпатського інституту
послідипномної педагогічної освіти

Качур М.М.,
канд. пед. наук, доцент,
вчений секретар
Закарпатського інституту
послідипномної педагогічної освіти

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Освіта, згідно Закону України «Про освіту» (далі – Закон), є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [3]. Здоров'я учасників освітнього процесу у новій

українській школі розглядається Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища (далі – НС) як стратегічна цінність [7]. Акцентовується увага на тому, що учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя

[7]. Центральну роль при цьому відіграє керівник закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), який виступає не тільки організатором освітнього процесу, а й лідером змін, гарантом безпечних і комфортних умов навчання й праці. Враховуючи вищезазначене переконуємося у актуальності здоров'язбережувальної компетентності керівника ЗЗСО, вагомість якої надзвичайно посилюється в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність та специфіка менеджменту в освіті розкривається у напрацюваннях Л. Даниленко, Л. Карамушки, О. Мармази, А. Рибчука, Р. Тягура, Т. Тягур та ін. Це, зокрема, навчальні посібники: «Освітній менеджмент» (за заг. редакцією Л. Даниленко, Л. Карамушки); «Менеджмент освітньої організації» (О. Мармаза); «Менеджмент освіти» (колектив авторів-укладачів за редакцією проф. А. Рибчука); курс лекцій «Менеджмент освіти» (Р. Тягур, Т. Тягур). Професійна компетентність керівників закладів освіти є предметом дослідження Н. Бабовал, Л. Калініної, С. Мартиненко, Т. Махині, Н. Ничкало, В. Олійника, Є. Павлютенкова, Л. Пісоцької, І. Саух, С. Сисоєвої та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняні наукові студії пропонують широкий спектр підходів до питання професійної компетентності керівників закладів освіти, у тому числі ЗЗСО. Проте, здоров'язбережувальній компетентності керівника ЗЗСО, на наш погляд, не приділено належної уваги, особливо з огляду на гострі виклики сьогодення.

Мета статті – схарактеризувати здоров'язбережувальну компетентність керівника закладу загальної середньої освіти та довести її вагомість з позицій сучасного освітнього менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» (далі – ПС), мета професійної діяльності керівника ЗЗСО полягає у здійсненні безпосереднього управління закладом і відповідальності за освітню, фінансово-господарську та інші види діяльності закладу освіти [6].

Управління розглядається О. Іоновою та співавторами в широкому (керування школою в цілому, виконання адміністрацією школи керівної ролі щодо управління, обдумування, визначення стратегії та планів школи як організації та впровадження рішень у роботу) та вузькому (здійснення впливу на працівників з метою забезпечення розвитку школи в обраному напрямі, досягнення визначених цілей відповідно до місії школи) значенні. Управління школою здійснюється на двох основних рівнях: «діяльність адміністрації, що має організаторський характер, пов'язаний

з нормативно-правовими аспектами функціонування навчального закладу, розподілом функціональних обов'язків, розроблянням стратегії розвитку школи, створенням умов для розвитку педагогічного й учнівського колективів; й управлінська діяльність педагогів, спрямована на виховання, навчання та розвиток школярів» [2, с. 21]. Автори переконані, що управлінська діяльність керівника ЗЗСО має містити елементи і впливу, і взаємодію, і створення умов, адже управління школою є «процесом, який складається із сукупності певних взаємопов'язаних видів управлінської діяльності, що забезпечують успіх цього процесу» [2, с. 22].

Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень створює у закладі освіти безпечне, здорове та інклюзивне чи спеціальне освітнє середовище із забезпеченням універсального дизайну та розумного пристосування [3]. Саме тому, серед трудових функцій керівника ЗЗСО визначена «організація безпечного і здорового освітнього середовища», що, в свою чергу, потребує сформованості у керівника здоров'язбережувальної компетентності – здатності забезпечити: сприятливі умови в освітньому середовищі для кожного учня, залежно від його індивідуальних особливостей, потреб, інтересів; умови праці для працівників закладу освіти, облаштовувати їхні робочі місця урахуванням санітарних норм і правил; організацію заходів з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу; надання домедичної допомоги учням і працівникам закладу освіти, організації їх харчування; умови, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди; безпечне цифрове освітнє середовище [6].

Безпечне освітнє середовище визначається Законом як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [3].

Як стверджують науковці, створення безпечного освітнього середовища часто асоціюють із

іміджом закладу освіти, а ці поняття мають багато спільного, оскільки спрямовані на покращення якості усіх процесів та організацію роботи з підвищення конкурентоспроможності закладу освіти [2, с. 94].

Враховуючи те, що у збройних конфліктах питання збереження закладів освіти як безпечного простору є надзвичайно гострим, державна служба якості освіти розробила рекомендації, які допоможуть директору школи організувати безпечне освітнє середовище і в очному, і в дистанційному, і у змішаному форматі навчання, а також більш ефективно змінювати формати залежно від безпекової ситуації [1]. У рекомендаціях наголошується на тому, що під час військових дій та ще тривалий час після їх закінчення заклади освіти в Україні працюватимуть у нових для себе вимогах до безпечного освітнього середовища; облаштування укриттів та організація безпечного освітнього простору у школі – одне з найважливіших завдань для директора [1].

Здорове освітнє середовище, згідно із Законом, – це «сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, що спрямовані на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) в усіх учасників освітнього процесу і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у безпечному освітньому середовищі, зокрема шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та/або психолого-педагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, у тому числі в інформаційному (зокрема цифровому) середовищі, культури діалогу та ненасильницької, безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів, застосування ергономічних підходів у створенні освітнього середовища» [3].

О. Іонова та співавтори переконані, що невід'ємною складовою управлінсько-педагогічної діяльності керівника ЗЗСО є здоров'язберігальна діяльність, що забезпечує «створення суттєвих обставин і чинників, усвідомлену взаємодію адміністрації, педагогічного колективу, всіх структурних підрозділів закладу для реалізації освітніх цілей і цілей збереження здоров'я особистості, тобто для підготовки освічених і здорових випускників школи» [4, с. 27]. Вагомою для нас є представлена науковцями структура здоров'язберігальної діяльності керівника ЗЗСО, що містить такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (спрямування (інтереси, мотиви, цілі, переконання, ставлення, ціннісні орієнтації) керівника на здійснення здоров'язберігальної діяльності);

- гносеологічний (характеризує сукупність психолого-педагогічних та управлінських знань,

зокрема про: нормативно-правове забезпечення розвитку здоров'я особистості через освіту; засади управління закладом із позиції здоров'язбереження; основи людського здоров'я, особливості формування фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я на різних етапах онтогенезу людини; складові здорового способу життя; сучасні підходи до зміцнення та збереження здоров'я; особливості застосування здоров'язберігальних засобів, форм, методів, технологій тощо);

- процесуальний (сукупність професійних умінь (планування, організація, мотивація, контроль здоров'язберігальної діяльності), якість засвоєння й узагальнення яких необхідні для здійснення педагогом здоров'язберігальної діяльності);

- рефлексивний компонент (самоаналіз, самооцінка та корекція результатів власної діяльності, здатність до самоосвіти і саморозвитку для ефективного здійснення здоров'язберігальної діяльності) [4, с. 28-32].

Уважаємо, що ефективність такої діяльності потребує сформованої у керівника належного рівня здоров'язбережувальної компетентності. Обґрунтуємо свою думку, попередньо розглянувши сутність поняття «професійна компетентність» в межах освітнього менеджменту.

Так, компетентність менеджера розуміється науковцями як здатність оптимально використовувати свої здібності, владу, авторитет, знання та вміння в управлінській діяльності, а професійна компетентність – як сутнісна характеристика і особистості, і професіонала-управлінця виступає важливим чинником удосконалення шкільного менеджменту [9, с. 118]. Відповідно, модель професійної компетентності сучасного менеджера/керівника/директора школи передбачає «такі найважливіші складові його готовності до менеджменту закладу освіти: наявність здібностей до управлінської діяльності (професійна придатність); сформованість відповідних знань, умінь, навичок та способів дій (професійна компетентність); мотивація управлінської праці (професійне самовизначення)» [9, с. 116].

І. Дарманська та співавтори розглядають компетентність як «коло повноважень управлінця, сукупність взаємозалежних якостей керівника, які виражаються у знаннях, вміннях, навичках» [2, с. 19] і вважають, що вона «за своїм змістом встановлює оцінку характеристику управлінця як суб'єкта освітнього процесу, його здатність виконувати управлінські функції» [2, с. 19]. Погоджуємося, що виступаючи об'єктивною категорією, компетентність «дозволяє управлінцю розв'язувати внутрішньошкільні та зовнішні проблеми, визначати прогнозовані результати, здійснювати їх оцінку, чітко організовувати освітній процес, визначати причини, що перешкоджають успішній

діяльності закладу освіти, приймати рішення щодо їх усунення на основі інтеграції професійно-педагогічного (управлінського) та особистого досвіду, а також набутих знань і сформованих умінь і навичок» [2, с. 19].

Як стверджує Т. Сорочан, «професіоналізм управлінської діяльності керівників закладів освіти – це сукупність компетенцій, які дозволяють професійно здійснювати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об'єкту управління, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань (навчання, виховання та ін.)» [8, с. 171]. Поділяємо позицію авторки, згідно з якою змістовна сутність професіоналізму управлінської діяльності керівника закладу освіти виявляється у таких компетенціях:

- функціональна (полягає у відтворенні традиційного управлінського циклу та володіння вміннями здійснювати управлінські функції);
- соціально-педагогічна (полягає в управлінні закладом освіти як соціальною системою);
- соціально-економічна (управління закладом освіти в умовах ринкових відносин, оволодіння менеджментом і маркетингом в освіті);
- інноваційна (спрямованість на розвиток педагогічної системи шляхом опанування інновацій);
- фасилітативна (спрямування творчої діяльності педагогів на створення оригінальної освітньої практики) [8].

О. Мармаза акцентує увагу на тому, що у відповідності до вимог Концепції «Нова українська школа» визначено компетентності сучасного керівника та основні напрями діяльності: «організація роботи закладу (вибудовування стратегії розвитку закладу, моделювання діяльності закладу та окремих його ланок, вибудовування соціального партнерства, раціональність у використанні ресурсів); робота з колективом (формування команди однодумців, мотивація вчителів, створення позитивного клімату в колективі, довіра і контроль); розвиток власних управлінських умінь (опанування компетентностями, уміння керувати собою, дотримання етичних стандартів, стресостійкість)» [5, с. 214-215].

На основі вищезазначеного, професійна компетентність керівника ЗЗСО – це сукупність знань, умінь, навичок, цінностей, особистих якостей та управлінських здібностей, які забезпечують ефективне керівництво закладом освіти і досягнення його стратегічних цілей. Враховуючи вимоги чинного законодавства, напрацювання вітчизняних наукових студій, здоров'язбережувальну компетентність трактуємо як здатність керівника ЗЗСО створювати умови для збереження й зміцнення здоров'я усіх учасників освітнього процесу шляхом

впровадження відповідних стратегій управління, профілактичних заходів, організації безпечного і здорового освітнього середовища, підтримки культури здоров'я у колективі.

Висновки. Отже, керівник відіграє ключову роль у забезпеченні здоров'язбереження у ЗЗСО через створення сприятливого психологічного клімату, впровадження програм фізичної активності й раціонального харчування, контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних норм, організації професійного супроводу педагогів з питань емоційного вигорання, просвітницької роботи з учнями та батьками щодо здорового способу життя та ін. Переконані, що здоров'язбережувальна компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності керівника ЗЗСО і важливою вимогою сьогодення та сучасного освітнього менеджменту, орієнтованого на людину та її благополуччя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
2. Дарманська І., Дарманська І., Дарманський С., Дичаківський О., Сівак Н. Освітній менеджмент: навчальний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2021. 200 с.
3. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Іонова О. М., Черновол-Ткаченко Р. І., Гресь О. В. Здоров'язберігаюча діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу: теоретичні та практичні аспекти. Х. : Вид. група «Основа», 2016. 144 с.
5. Мармаза О. Сучасні виклики підготовки менеджерів до професійної діяльності. Професійна компетентність керівника сучасного закладу освіти: код епохи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції : за заг. ред. В.В. Гуменюк. Хмельницький : ОІГПО, 2020. С. 209-216.
6. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Наказ Мінекономіки України № 568-21 від 17.09.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh-standartu.keriv.22.09.pdf>
7. Про Національну стратегію розвитку безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України №195/2020 від 25 травня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
8. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. Монографія. Луганськ: Знання, 2005. 384 с.
9. Тягур Р.С., Тягур Т. Р. Менеджмент в освіті: Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 300 с.